



TOMASZ WARCZOK 
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
HANNA DĘBSKA 
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

NIERÓWNOŚCI W NAUCE I ICH UWARUNKOWANIA: POLSKIE (SUB)POLE FILOZOFII PRAWA¹

Streszczenie

Wbrew potocznym wyobrażeniom tworzenie treści kulturowych, także naukowych (teorii, metod, paradygmatów etc.), osadzone jest w określonych strukturach społecznych. Działania naukowe nie odbywają się w sposób wolny, między egalitarnymi podmiotami, ale podlegają, tak jak inne fenomeny społeczne, mechanizmom monopolizacji oraz społecznej i symbolicznej hierarchizacji. Nie oznacza to jednak, że hierarchie świata naukowego są prostym odbiciem generalnych nierówności społecznych (systemu klas społecznych). W rzeczywistości świat naukowy stanowi relatywnie odrębne uniwersum z własnymi podziałami i specyficznymi zasobami, o które toczy się społeczna gra.

Celem artykułu jest odkrycie i wyjaśnienia owych specyficznych nierówności na przykładzie wewnętrznego funkcjonowania polskiego pola filozofii prawa. Pole to, osadzone na przecięciu linii wpływu kilku dyscyplin (prawo, filozofia, socjologia) oraz sił zewnętrznych (rynek usług prawniczych), daje

Dr, Instytut Filozofii i Socjologii; e-mail: tomaszwarczok@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0002-4488-3031>

Dr, Instytut Prawa, Administracji i Ekonomii; e-mail: hannadebska86@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0002-2541-1338>

¹ Artykuł powstał w ramach projektu NCN pt. „Socjologiczna teoria znaczenia: pole władzy i nauki społeczne w procesach semiozy” (NCN nr 2015/17/B/HS6/04161).

wgląd w szersze procesy, w jakie uwikłana jest nauka, oraz, co za tym idzie, w sposób, w jaki jest ona produkowana.

Badanie, oparte na danych prosopograficznych, obejmuje wszystkich naukowców zatrudnionych w katedrach filozofii i/lub teorii prawa polskich uniwersytetów (n = 148). Metodą badawczą jest geometryczna analiza danych. Oprócz wskazania ukrytych strukturalnych nierówności społecznych i symbolicznych między jednostkami analiza ujawnia także rysującą się nieoczywistą hierarchię uniwersytetów oraz jej sens w badanym uniwersum.

Słowa kluczowe: nierówności, filozofia prawa, uniwersytety, pole, geometryczna analiza danych

WPROWADZENIE

Nauki społeczne szczyłą się pokażną literaturą dotyczącą nierówności mierzonych i analizowanych wielopłaszczyznowo, w różnorodnych aspektach swego występowania. Można zatem badać – na planie wewnątrzpaństwowym, regionalnym i globalnym (międzynarodowym) – nierówności czysto ekonomiczne (materialne) [Atkinson 2017; Piketty 2015]. Nie ma również przeszkód, by koncentrować się na ich kulturowych aspektach, dotyczących zróżnicowanego dostępu do określonych dóbr symbolicznych i rozbieżności w zakresie ich użytkowania (odmienne style życia, konsumpcji itd.) [Bennett i in. 2009; Domański i in. 2015]. Możliwe jest wreszcie – coraz częściej praktykowane – analizowanie mniej lub bardziej ukrytych nierówności płciowych czy wiekowych [Bourdieu 2004a]. Równie istotnym aspektem rozważań nad nierównościami, tym razem jednak czysto socjologicznym, jest ujawnienie form ich legitymizacji – społecznych uzasadnień, czyli takich przekształceń symbolicznych, które sprawiają, że są one postrzegane jako naturalne, wpisane w porządek rzeczy.

Praktyki legitymizacyjne, konstruowanie, jak to określał Max Weber [1995], „społecznych teodycei” nieodłącznie wiąże się z procesualnym wymiarem nierówności społecznych, a więc ich reprodukcją w czasie. Efektywność takiej reprodukcji zależy bezpośrednio od skuteczności użytych narzędzi symbolicznych, narzuconych form postrzegania świata, co jest najbardziej zauważalne w sferze ciągłego odtwarzania się (pomimo istotnych zmian) nierówności płciowych na tak różnorodnych płaszczyznach, jak polityka, praca czy życie intymne. Podobne społeczne uzasadnienia, raczej socjo- niż teodycei, odnajdziemy w szerokim planie klas społecznych i kulturowych dystynkcji, które je legitymizują [Bourdieu 1989, 2005].

W związku z tym mogłoby się wydawać, że te społeczne sektory, które są bardziej niezależne od wpływów czysto materialnych i w których liczą się przede wszystkim dobra o charakterze niematerialnym (symbolicznym – na przykład w świecie naukowym), są bardziej egalitarne. Niektórzy wpływowi socjologowie wysuwali właśnie takie argumenty. Dość wspomnieć klasyczne podejście Roberta K. Mertona [1982], wedle którego świat nauki miał się kierować zasadami uniwersalizmu, komunizmu, bezinteresowności i zorganizowanego sceptycyzmu. W rzeczywistości okazuje się, że tego typu ujęcia są bardziej idealistycznym, normatywnym postulatem niż opisem faktycznego stanu pola naukowego, które naznaczone jest licznymi nierównościami i stosunkami władzy [Bourdieu 2004b, 1995, 1988; Pinto 2007]². Wymiana symboliczna poszczególnych idei, teorii, paradygmatów, metodologii nie odbywa się w sposób wolny. Podlega, podobnie jak inne obszary rzeczywistości społecznej, procesom monopolizacji, podziałowi na „elity” i „masy”, wreszcie, na dominujących i zdominowanych, co sprawia, że dokonuje się reprodukcja tak rozumianych struktur [por. Abbott 2001; Turner 2014].

Biorąc pod uwagę te procesy, w niniejszym tekście zarysujemy strukturę szczególnego świata naukowego – polskiej filozofii prawa³. Mikrokosmos ten jest niezwykle interesujący, gdyż leży na przecięciu kilku przestrzeni społecznych – akademickiego pola prawa, pola filozofii oraz pola praktyki prawniczej – pozostając w ich mniejszym lub większym oddziaływaniu. Dzięki temu doskonale unaocznia szersze, wielowymiarowe procesy praktyk naukowych, a zwłaszcza, co jest tu kluczowe, nierówności w tym względzie. Celem artykułu jest więc ujawnienie ukrytych nierówności w świecie polskiej filozofii prawa oraz uwarunkowań społecznych ich tworzenia.

² Merton oczywiście dostrzegał strukturalne nierówności w produkcji wiedzy i kumulatywny charakter tychże, czego najlepszym wyrazem jest opisany przezeń słynny „efekt św. Mateusza” [Merton 1968].

³ Pod nazwą „filozofia prawa” rozumiemy tzw. ogólne nauki o prawie. Nie tylko więc filozofię, ale także teorię i socjologię prawa. Jednocześnie poza zakresem rozważań pozostawiamy wszystkie te spory w literaturze polskiej, niemieckiej czy angielskiej, które dotyczą zakresu ich wzajemnych relacji, gdyż ani na gruncie teoretycznym, ani metodologicznym nie została ustanowiona jednoznaczna granica między tymi dyscyplinami [Stawecki 2006, 212 i nast.]. Z kolei socjologia prawa w Polsce, mimo niewątpliwego wyodrębnienia, zachowuje nadal silne związki z filozofią prawa, m.in. dlatego, że socjologowie uczestniczą w zjazdach filozofii prawa, na niewielu uczelniach mają też swoją katedrę – pozostają wtedy w ramach katedr filozofii, w niektórych przypadkach socjologię prawa wykładają filozofowie prawa. Ponadto w próbie dominującą grupą byli filozofowie, a nie socjologowie (13%).

(SUB)POLE FILOZOFII PRAWA

Ramą analityczną niniejszego badania jest teoria pól Pierre'a Bourdieu. Według niego pola stanowią „[...] ustrukturyzowane przestrzenie pozycji (lub stanowisk), których cechy zależą od ich umiejscowienia w tych przestrzeniach i które mogą być analizowane niezależnie od charakterystyk osób je zajmujących (które z kolei częściowo są przez nie określone)” [Bourdieu 2002: 113]. Pola są więc strukturami obiektywnymi, jednak posiadającymi swoją historię, wyłaniającymi się w toku wewnętrznych walk społecznych, w których stawką i narzędziem jest określony zasób (kapitał). Każde pole posiada swój specyficzny kapitał – naukowy w polu naukowym, artystyczny w polu artystycznym, religijny w polu religijnym etc. Gra toczy się nie tylko o posiadanie jak największego jego zakresu, ale także o narzucenie takiej jego definicji, która będzie zgodna z interesem tych, którzy ten rodzaj kapitału posiadają. Jest to zatem walka o monopol na definiowanie rzeczywistości, walka klasyfikacji, na przykład w polu religijnym – o to, co jest „prawdziwą” religią czy wyznaniem, w polu artystycznym – co jest „prawdziwą” sztuką (walka dominujących „izmów”, jak np. surrealizm, konceptualizm itd.). W polu nauk społecznych rywalizacja ta może odnosić się do sporów metodologicznych i teoretycznych (metody ilościowe vs metody jakościowe, realizm vs nominalizm). Tak rozumiane formy symboliczne przyjmują zazwyczaj postać binarną, a stosowane strategie symboliczne zależą od miejsca w strukturze pola, czyli w strukturze dystrybucji specyficznego kapitału [Bourdieu 2001, 1995, 2015].

Analizowana przestrzeń filozofii prawa jest częścią szerszego akademickiego pola prawnego. To zaś, jak każde inne, posiada dwa główne bieguny: autonomiczny i heteronomiczny. Heteronomiczny jest zależny od sił ekonomicznych i/lub politycznych, autonomiczny – relatywnie od nich niezależny (przy zastrzeżeniu, iż nie ma pól, ani ich części, które byłyby całkowicie autonomiczne). Także same dyscypliny naukowe są mniej lub bardziej autonomiczne, czyli bliższe lub bardziej oddalone od dominujących pól ekonomicznych i politycznych. Tak więc mimo iż matematyka jest bardziej autonomiczna niż ekonomia, to sama pozostaje również wewnętrznie podzielona wedle powyższego schematu (matematyka teoretyczna jest bardziej autonomiczna niż matematyka stosowana). Biorąc pod uwagę taki stan rzeczy, pole prawne należy uznać za raczej heteronomiczne (bardziej na przykład niż pole socjologiczne czy filozoficzne), ale filozofia prawa w samej jego strukturze lokuje się na pozycjach autonomicznych (wobec heteronomicznych dogmatyk prawnych – prawo cywilne, karne – bliższych praktyce prawniczej, a więc wymogom rynku ekonomicznego czy też pola państwowego – biurokracycznego i politycznego) [por. Bourdieu 1986; Pinto 2007].

Ze względu na swoje ułożenie filozofia prawa jest przypadkiem szczególnie interesującym, gdyż pozostaje w oddziaływaniu dwóch sprzecznych logik, z jednej strony bardziej heteronomicznej logiki pola prawnego (z jego naciskiem na praktyczność, interes materialny i zysk ekonomiczny), z drugiej, nieporównanie bardziej autonomicznej specyfiki pola filozoficznego (premiującego odrzucenie bezpośredniego interesu ekonomicznego, hołdującego poszukiwaniu prawdy, która także jest stawką w grze). Pozostając częścią akademickiego pola prawnego (gdyż zakłady, katedry i instytuty filozofii i teorii prawa instytucjonalnie lokują się w Polsce na wydziałach prawa), znacząco się od niego, jako całości, odróżnia, gdyż funkcjonuje według swojej specyficznej logiki: prowadzi wewnętrzną grę (filozofowie prawa w swoich strategiach orientują się przede wszystkim na innych filozofów prawa), posiada swoiste formy instytucjonalne i związki z podobnymi środowiskami za granicą: co dwa lata odbywają się zjazdy katedr teorii i filozofii prawa, wydawane jest pismo *Archiv für Rechts und Sozialphilosophie* – od 2010 roku mające swój odpowiednik w naszym kraju, funkcjonuje polska sekcja Międzynarodowego Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – *Internationale Vereinigung für Rechts- und Sozialphilosophie* (IVR). Dlatego też polską filozofię i teorię prawa uznać możemy za subpole, które posiada na tyle dużą autonomię i szczególne relacje z polami sąsiednimi, że funkcjonuje jak klasyczne pole.

METODA I DANE

Badanie zostało przeprowadzone przy użyciu geometrycznej analizy danych, a dokładniej: wielorakiej analizy korespondencji WAK (ang. *Multiple Correspondence Analysis*), metody, która stanowi formalne ujęcie struktury przestrzeni społecznej, w tym struktury pola, i wielokrotnie była stosowana w różnych tego typu przypadkach przez Bourdieu i jego kontynuatorów⁴. Jest to najbardziej znane zarysowanie i wyjaśnienie praktyk kulturowych we Francji [Bourdieu 2005] czy całościowego pola akademickiego w tym kraju [Bourdieu 1988].

WAK kondensuje informacje zawarte w dużej liczbie zmiennych jakościowych i ujmuje je w formie wykresu (mapy). Wykres ten złożony jest z dwóch

⁴ Geometryczna analiza danych obejmuje również zwykłą analizę korespondencji, analizę głównych składowych, analizę skupień, wieloraką analizę czynnikową oraz skalowanie wielowymiarowe. To ostatnie, zestawiane, ze względu na liczne podobieństwa, ze zwykłą analizą korespondencji oraz analizą czynnikową, częściej stosowane jest w Stanach Zjednoczonych, gdzie AK, a zwłaszcza WAK, pozostają mniej znane i w samej socjologii rzadko stosowane. O podobieństwach i różnicach między tymi podejściami piszą szczegółowo Le Roux i Rouanet [2004: 13 i nast.].

„chmur”: chmury kategorii zmiennych oraz chmury jednostek. Mogą one być nałożone na siebie lub, dla lepszej czytelności, przedstawione oddzielnie. Taka mapa jest reprezentacją przestrzeni społecznej, której szczególnym podtypem jest właśnie pole. To, ile wymiarów tej przestrzeni poddanych zostanie interpretacji, zależy od uzyskanego wyniku analizy, przedstawia się ją jednak w formie dwuwymiarowej płaszczyzny lub płaszczyzn dwóch prostopadłych osi, np. oś 1 i 2, na kolejnym wykresie 2 i 3 itd. Każda z tych osi (wymiarów) wyjaśnia odpowiedni zakres wariacji w porządku malejącym (pierwsza wyjaśnia najwięcej, druga nieco mniej itd.). Zadaniem badacza jest określenie – po przeprowadzeniu wstępnej analizy, wyrysowaniu mapy oraz określeniu liczby interpretowanych wymiarów – znaczenia poszczególnych osi, stanowiących główne struktury dzielące pole (jego ukryte reguły). Odbywa się to na podstawie szczegółowej inspekcji rozmieszczenia kategorii, najpierw aktywnych (tych, które uczestniczą w konstrukcji osi), później pasywnych (nieuczestniczących w tej budowie) oraz ulokowania tam jednostek. Jednostki „podobne” do siebie (pod względem analizowanych cech społecznych, posiadające podobny zakres bądź strukturę kapitałów), leżą na wykresie w bliskiej odległości, jednostki różniące się od siebie pozostają od siebie oddalone.

Badanie, oparte na szczegółowej analizie źródeł zastanych, obejmuje wszystkich naukowców, przynajmniej ze stopniem doktora, zatrudnionych w katedrach, zakładach i instytutach filozofii i/lub teorii i socjologii prawa polskich uniwersytetów ($n = 148$) na dzień 30 czerwca 2017 roku, jak również jednostki specjalizujące się w tym zakresie, pracujące poza owymi katedrami.

Chcąc nakreślić subpole filozofii prawa i ukazać jego wewnętrzne zróżnicowania, tak by uchwycić procesy produkcji wiedzy, w badaniu uwzględniliśmy 12 zmiennych aktywnych i łącznie 27 kategorii, które uporządkowaliśmy w czterech blokach (zgrupowanych w zależności od formy kapitału), tak aby uzyskać między nimi względną równowagę.

Blok 1. *Kapitał instytucjonalny – uniwersytecki*, w którym wyróżniliśmy trzy następujące zmienne:

- Władza akademicka (pełnienie funkcji administracyjnej na uczelni, np. kierownika katedry, dziekana, prodziekana, rektora, prorektora itd.) – zmienna kodowana binarnie: tak/nie.
- Dodatkowe wykształcenie (ukończenie innego kierunku studiów niż prawo, np. filozofii, socjologii) – tak/nie.
- Autorstwo podręcznika (zarówno indywidualne, jak i we współautorstwie) – tak/nie.

Blok 2. *Kapitał naukowy – zobiektywizowany*, na który składają się:

- Nagrody naukowe, tj. za doktorat albo habilitację w prestiżowym w naukach prawnych konkursie miesięcznika „Państwo i Prawo” na najlepsze doktoraty i habilitacje w dziedzinie, nagroda im. Leona Petrażyckiego INP PAN, nagroda MNiSW za osiągnięcia naukowe, Nagrody Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, np. START dla wybitnych młodych naukowców, MISTRZ i tzw. Polski Nobel. Zmienna ta podzielona została na trzy kategorie: brak nagrody (0), jedna nagroda (1), więcej niż jedna nagroda (> 1).

- Grant naukowy – kierowanie projektem badawczym, finansowanym zewnętrznie wobec macierzystej uczelni, czyli grantem Narodowego Centrum Nauki (wcześniej KBN). Kodowanie: tak/nie.

- Zagraniczne stypendia naukowe – przede wszystkim stypendium Humboldta, ale także stypendium Programu Fullbrighta, stypendium Maxa Plancka, czy stypendium rządu innego kraju – tak/nie.

Blok 3. *Kapitał naukowy – uznanie*, w ramach którego wyodrębniliśmy dwie zmienne:

- Cytowania prac – zmienna podzielona na trzy równe kategorie: niskie (< 9 cytowań), średnie (9–57 cytowań), wysokie (> 57). Cytowania zostały zebrane w dniach 20–23 czerwca 2017 roku za pomocą programu *Publish or Perish* [<https://harzing.com/resources/publish-or-perish>, dostęp: 30.08.2017],

- Artykuły naukowe opublikowane w najbardziej prestiżowym, wydawanym przez Komitet Nauk Prawnych PAN, czasopiśmie prawniczym „Państwo i Prawo” (dalej także *PiP*) Również i w tym przypadku zmienna podzielona została na trzy kategorie: 0, 1, > 2⁵.

Blok 4. *Kapitał wydawniczy*, uwzględniający publikacje książkowe badanych jednostek w następujących wydawnictwach (kodowanie binarne):

- Wydawnictwa akademickie o globalnym charakterze, publikujące w języku angielskim, tj. Springer, Chaterland North Hampton, Amherst New York, Oxford University Press itp.

- Wolters Kluwer – część międzynarodowego koncernu wydawniczego, w Polsce największy wydawca publikacji prawniczych.

⁵ W trakcie konstruowania obiektu badawczego braliśmy również pod uwagę wprowadzenie czasopisma powstałego przy polskiej sekcji Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej, a mianowicie „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej”. Po zebraniu danych okazało się, że publikowała w nim połowa akademików i nie jest to zmienna, która wprowadza jakiegokolwiek rozróżnienie między nimi; nie posiada więc żadnej mocy wyjaśniającej.

- Lexis & Beck – tutaj łącznie dwa globalne domy wydawnicze: Lexis Nexis (należący do 2014 roku do koncernu brytyjsko-holenderskiego specjalizującego się w publikacji prac naukowych) i Wydawnictwo C.H. Beck (europejskie wydawnictwo założone w Monachium, wydające książki z zakresu prawa).
- Wydawnictwa prywatne lokalne, publikujące w języku polskim, o niskim prestiżu, zarówno naukowe, jak i posiadające szerszy profil (np. Sonia Draga, Wyd. MADO, Wyd. Centrum Wspierania Inicjatyw dla Życia i Rodziny)⁶.

Przedstawiony wyżej podział kapitałów inspirowany jest badaniami francuskiego pola akademickiego [Bourdieu 1988], dostosowany jednakże do polskiego kontekstu subpola filozofii prawa. Rozróżnienie na *kapitał instytucjonalny* – *uniwersytecki* i *kapitał naukowy* (podzielony na dwie subkategorie: *zobiektywizowany* i *uznania*) odnosi się *grosso modo* do dwóch różnych rodzajów zasobów: pierwszy do tych związanych z edukacją i władzą uniwersytecką (zarówno w sensie osobowym, jak i symbolicznym, związanym z przekazywaniem zastanej już wiedzy), drugi, do dotyczących produkcji naukowej (a więc wytwarzania wiedzy relatywnie nowej, oryginalnej) i wynikającego z tego prestiżu. Ostatnia z form kapitału, *kapitał wydawniczy*, odsyła do przestrzeni wydawnictw, a jego proponowane kategorie uchwycić mają wewnętrzne podziały w tym polu, które są homologiczne do podziałów w polu naukowym [por. Sapiro 2014].

Poza zmiennymi aktywnymi, mającymi wpływ na konstrukcję badanej przez nas przestrzeni, uwzględniliśmy (poza wspomnianymi wyżej dwiema oficynami) kilka zmiennych dodatkowych, m.in. płeć, kohorty wiekowe („młodzi” naukowcy/w wieku „średnim”/„starsi” – wiek naukowy liczony od momentu uzyskania doktoratu), tytuły naukowe (doktor/doktor habilitowany/profesor), wreszcie zaś hierarchię wydziałów prawa polskich uniwersytetów. Ta ostatnia zmienna skonstruowana była w następujący sposób: jeżeli w danej uczelni wyższej znajdowała się zarówno katedra teorii i/lub filozofii prawa, jak i socjologii prawa liczba jednostek dla danej uczelni wyższej była sumowana. W znakomitej większości filozofowie prawa są instytucjonalnie związani z wydziałami prawa. Zdarzało się jednak – w przypadku niektórych większych i cieszących się wyższą estymą ośrodków – że znajdowali się poza wydziałem prawnym (dotyczyło to w szczególności socjologów prawa). Analogicznie w badaniach nie została

⁶ Początkowo uwzględniliśmy zmienną „Wydawnictwa prywatne prestiżowe”, którymi były oficyny o charakterze naukowym, takie jak NOMOS, SCHOLAR, Difin czy Wydawnictwo Adam Marszałek, jak również zmienną „Wydawnictwa uniwersyteckie”. Okazało się jednak, że nie dzielą one wystarczająco silnie subpola filozofii prawa. Zostały więc potraktowane jako zmienne dodatkowe, uzupełniające.

uwzględniona uczelnia, która nie tylko takiego instytutu, katedry czy zakładu (na dzień 30 czerwca 2017 roku) nie posiadała, ale również nie był w niej zatrudniony pracownik, który specjalizowałby się w dziedzinie filozofii prawa (rozumianej zgodnie z założeniami niniejszego artykułu).

Uniwersytety zostały podzielone na cztery kategorie ze względu na prestiż istniejących w ich strukturze wydziałów prawa. Mamy więc uczelnie z bardzo wysokim prestiżem (z przyporządkowanym nr 1, wysokim – 2, średnim – 3 i niskim – 4. Konstruując tę zmienną, opieraliśmy się na rankingu wydziałów prawa przeprowadzanym przez „Perspektywy” [<http://www.perspektywy.pl/RSW2018/ranking-kierunkow-studiow/kierunki-spoeczne/prawo>), uzupełnionym]⁷.

Zmienne pasywne, zgodnie z metodologią zaproponowaną przez Brigitte Le Roux i Henry’ego Rouaneta [Le Roux, Rouanet 2010; Le Roux 2014], użyte zostały jako „czynniki wyjaśniające” tych podstawowych podziałów (wymiarów przestrzeni), które przeprowadzona wieloraka analiza korespondencji zidentyfikowała. Co ważne, WAK nie testuje wcześniej założonych modeli. Zgodnie bowiem z fundamentalnym imperatywem J.-P. Bénzecriego, twórcy tej metody, „model winien podążać za danymi, nie odwrotnie!” [cyt za: Le Roux, Rouanet 2010, 1]. Zacząć więc należy od szczegółowego opisu i interpretacji fundamentalnych podziałów badanej przestrzeni, jakie wyłoniły się z analizy.

PODSTAWOWE WYMIARY POLA I ICH ZNACZENIE

Wariancja osi to inaczej jej wartość własna [*eigenvalue*]. Suma wartości własnych daje wariancję całościową badanej przestrzeni. Jednak aby mieć wskaźnik, który lepiej porównywałby wyjaśnioną wariację, Bénzecri wprowadził „wskaźnik

⁷ Tak więc odpowiednio: w pierwszej kategorii znalazły się tylko dwie uczelnie: Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Warszawski, które niezmiennie zajmują dwa pierwsze miejsca w rankingu (łącznie 40 jednostek – filozofów prawa). W drugiej kategorii znalazły się (kolejność alfabetyczna): Akademia Leona Koźmińskiego, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Wrocławski i Uniwersytet Gdański (łącznie 45 jednostek). Do trzeciej zaliczone zostały (kolejność alfabetyczna): Katolicki Uniwersytet Lubelski, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet w Białymstoku (łącznie 45 jednostek). Czwarta kategoria – najmniej liczna – obejmuje te jednostki naukowe, które nie mają wydziału prawa (Akademia Ignatianum w Krakowie, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Szkoła Główna Handlowa), jak i te zakwalifikowane w rankingu na najniższych pozycjach (kolejność alfabetyczna): Akademia Krakowska im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Uniwersytet Zielonogórski (łącznie 18 jednostek).

zmodyfikowany” [Bénzecri 1992: 405]. Pozwala on na określenie liczby osi, które mają być wykorzystane w analizie. Jak widać w tabeli 1, pierwsza oś wyjaśnia, uwzględniając już wskaźnik Bénzecriego, 71,9% wariacji, druga 25%, trzecia zaś już tylko 2,3%. Dlatego dla dalszej analizy zachowano jedynie dwie pierwsze osie.

TABELA 1. Wartości własne i zmodyfikowane wskaźniki dla osi 1–4

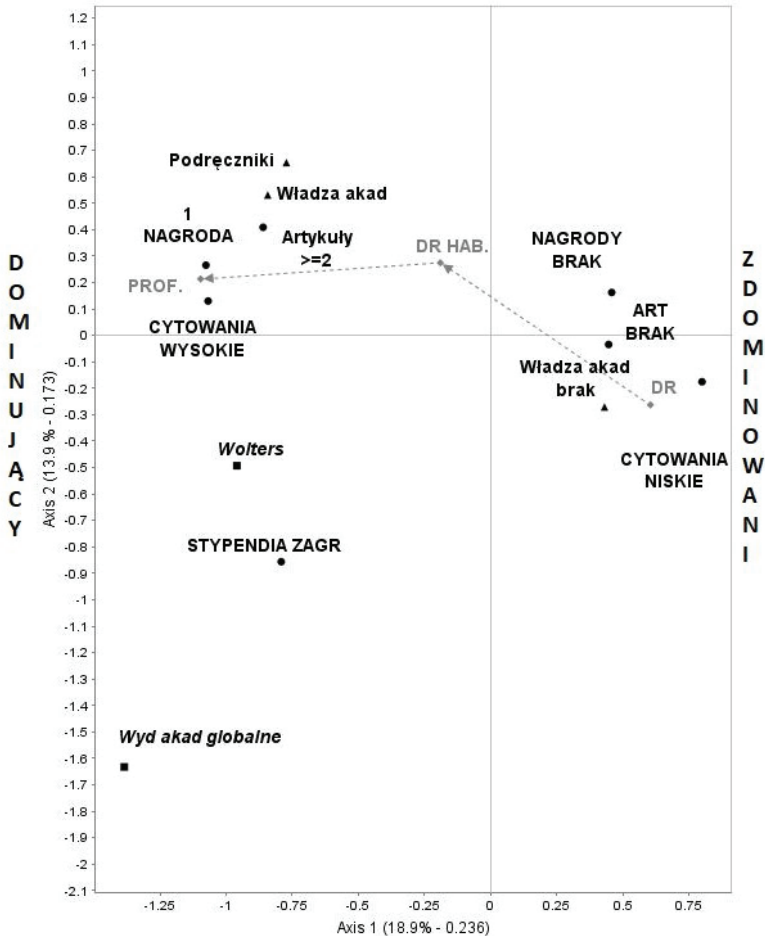
| Oś | Wartość własna | % wyjaśnienia wariacji | Zmodyfikowany wskaźnik Bénzecriego (%) | Skumulowany % zmodyfikowany wskaźnik Bénzecriego (%) |
|----------|----------------|------------------------|--|--|
| 1 | 0,236 | 18,9 | 71,9 | 71,9 |
| 2 | 0,173 | 13,9 | 25,0 | 96,9 |
| 3 | 0,111 | 8,8 | 2,3 | 99,2 |
| 4 | 0,099 | 7,9 | 0,8 | 100 |

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 1 przedstawia wyłącznie te aktywne kategorie zmiennych, które mają największy wkład w konstrukcję pierwszego wymiaru, czyli przekraczają ustaloną na poziomie 3,7% (patrz tabela 2 w załączniku) średnią wkładu dla wszystkich kategorii do wariacji całościowej.

Po lewej stronie osi znajdziemy więc następujące kategorie, uporządkowane według procentowanego wkładu do wariacji pierwszego wymiaru: wysokie cytowania (13,6%), otrzymanie jednej nagrody naukowej (9,4%), posiadanie władzy akademickiej (8,5%), autorstwo podręcznika (7,0%), wydanie monografii w Wolters Kluwer (5,7%), publikacja dwóch lub więcej artykułów (5,3%), otrzymanie zagranicznego stypendium (5,2%) i wydanie monografii w wydawnictwie akademickim globalnym (4,1%), po prawej zaś: niskie cytowania (7,3%), brak nagród naukowych (5,0%), brak artykułów (4,4%) i brak władzy akademickiej (4,3%).

RYSUNEK 1. Płaszczyzna osi 1–2 z kategoriami, których udział w konstrukcji osi 1 jest większy od średniej (trajektoria tytułów naukowych jako zmienna pasywna)



Źródło: opracowanie własne.

A zatem wymiar pierwszy oddziela tych, którzy są zasobni we wszystkie formy wyróżnionych przez nas kapitałów, od tych, którzy są tych zasobów pozbawieni.

Po stronie lewej sytuują się więc uznani, często cytowani i nagradzani (co ważne, nie częściej jednak niż raz w swoim naukowym życiu) akademicy. Prócz tego tacy, którzy zajmują wysokie stanowiska administracyjne na uczelni oraz ci, którzy publikują podręczniki i skrypty. Co więcej, uczeni sytuujący się po lewej,

dominującej, stronie publikowali najwięcej artykułów w „Państwie i Prawie”, zaś przygotowywane przez nich monografie wydawane były zarówno w prestiżowych akademickich wydawnictwach globalnych (Springer, Oxford University Press), jak i w cieszącym się znacznym autorytetem, działającym w Polsce Wolters Kluwer, największym wydawnictwie publikującym prace prawnicze w naszym kraju.

Prawą stronę przestrzeni charakteryzuje deficyt wszystkich znaczących kapitałów. A więc wymiar pierwszy bardzo wyraźnie dzieli subpole filozofii prawa na jednostki dominujące i zdominowane, przy czym dominacja zapewniana jest przez akumulację wysoce zróżnicowanych i wzajemnie uzupełniających się form kapitału, zarówno czysto naukowego, jak i tego dającego władzę akademicką. Mowa jest tu o dominacji, a nie tylko nierówności zasobów, gdyż mamy do czynienia z kapitałem naukowym (występującym, jak widać, w wielu formach) specyficznym dla subpola filozofii prawa. W każdym tego typu przypadku, kiedy kapitał jest uznany w polu bądź subpolu, to znaczy stanowi powszechnie przyjęty zasób, o który warto rywalizować, staje się kapitałem symbolicznym, czyli kapitałem uprawomocnionym, a płynąca z jego posiadania władza przekształca się w dominację – władzę prawomocną [Bourdieu 2016: 815 i nast.].

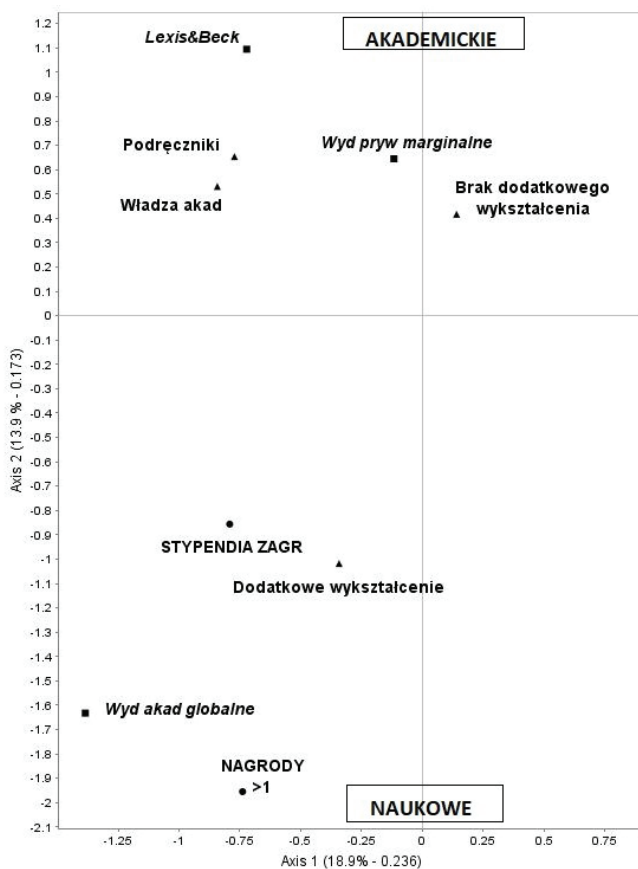
Jak widać na rysunku 1, trajektoria zmiennej pasywnej „tytuły naukowe” przebiega wzdłuż osi pierwszej. Nie jest zaskoczeniem, że hierarchia dominujący/zdominowani przekłada się na hierarchię tytułów naukowych, jest to oczywiste w wielu innych polach akademickich. W polu prawnym jednak hierarchia ta – w odróżnieniu na przykład od pola socjologicznego – jest znacznie bardziej wyraźna. W akademickim polu prawnym podkreśla się stopnie i tytuły naukowe zarówno na konferencjach, sympozjach i seminariach (wpisując je do programu i umieszczając na identyfikatorach), jak i często w czasopismach (gdzie przy nazwisku autora tekstu znajdziemy jego stopień; dotyczy to również przywoływanego tu „Państwa i Prawa” i „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej”).

Rozpatrując sumaryczny udział poszczególnych form kapitału w budowie obu wymiarów, zauważymy interesujący rozkład. Największy wkład w budowę pierwszej osi ma *kapitał naukowy – uznanie* (30,6%), proporcje pozostałych trzech rozkładają się równomiernie: *kapitał instytucjonalny – uniwersytecki* – 19%, *kapitał naukowy zobiektywizowany* – 19,6% i *kapitał wydawniczy* – 19,6%. Tak duża dominacja pierwszej formy kapitału, na który składają się zmienne silnie zależne od wieku jednostek – cytowania oraz artykuły w prestiżowym czasopiśmie – potwierdza, że główny podział w polu, na dominujących i zdominowanych, jest także podziałem na „starszych” i „młodszych”. Drugi wymiar pokazuje zupełnie inny rozkład form kapitału. Wkład *kapitału naukowego – uznania* jest tu zerowy, co sugeruje, że rozkład jednostek na drugim wymiarze jest niezależny

od wieku. Silnie różnicuje zaś *kapitał instytucjonalny* (31,08% wkładu), *naukowy zobiektywizowany* (24,4% wkładu) i *wydawniczy* (21,4%). A zatem, rozpatrując oś drugą, należy przyjrzeć się dokładnie tym trzem ostatnim formom.

Analogicznie, jak miało to miejsce w przypadku poprzedniego wymiaru, rysunek 2 przedstawia jedynie te kategorie zmiennych, których wkład w stworzenie tej osi jest większy niż ustalona na poziomie średnia (patrz: tabela 2 w załączniku).

RYSUNEK 2. Płaszczyzna osi 1–2 z kategoriami, których udział w konstrukcji osi 2 jest większy od średniej



Źródło: opracowanie własne.

Największe znaczenie w dolnej części przestrzeni, lub mówiąc inaczej, wkład w wariancję osi drugiej mają następujące cztery kategorie: otrzymanie więcej niż jednej nagrody (16,1%), dodatkowe wykształcenie (14,5%), uzyskanie sty-

pendium zagranicznego (8,3%) i wydanie książki w akademickim wydawnictwie globalnym (7,8%), zaś w części górnej: publikacja monografii w oficynach Lexis & Beck (9,3%), autorstwo podręcznika (6,8%), brak dodatkowego wykształcenia (5,9%), sprawowanie władzy akademickiej (4,6%), wreszcie, publikowanie w wydawnictwach prywatnych marginalnych (4,3%).

Oś druga wyraźnie dzieli więc subpole filozofii prawa na biegun czysto naukowy oraz biegun akademicki, związany z władzą reprodukcji akademii zarówno w sensie społecznym (reprodukcja osobowa), jak i symbolicznym (reprodukcja korpusu teoretycznego dyscypliny).

O czysto naukowym charakterze dolnego segmentu przestrzeni świadczy przede wszystkim koncentracja w tym miejscu osób wielokrotnie nagradzanych, uzyskujących zagraniczne stypendia. W obu przypadkach wiąże się to ściśle z wytwarzaniem możliwie oryginalnej wiedzy naukowej. Podobnie rzecz się ma z publikacją w prestiżowych wydawnictwach globalnych, kategorii także silnie określającej opisywany biegun. Wydawnictwa te publikują zazwyczaj oryginalne prace teoretyczne, trudno znaleźć tam zatem odtwórcze teksty o podręcznikowym charakterze (poza rzecz jasna podręcznikami, stanowiącymi osobną grupę).

Z kolei kategoria dodatkowego wykształcenia, chociaż w założeniu będąca formą kapitału instytucjonalno-universyteckiego, w tym kontekście nabiera naukowego charakteru. W naszej próbie takim wykształceniem charakteryzują się bowiem jednostki, które w dużej mierze swoją edukację poprowadziły dwutorowo, uzupełniając studia prawnicze inną dyscypliną (najczęściej filozofią, ale także socjologią, rzadziej naukami politycznymi, w nielicznych przypadkach historią, polonistyką czy teologią – na poziomie magisterskim lub/i doktoranckim). Celem takiej strategii jest, jak wolno sądzić, wzbogacenie praktycznej wiedzy prawniczej o wiedzę bardziej teoretyczną, lokującą się na wyższym poziomie abstrakcji, zgodną z wymogami całego subpola filozofii prawa. W efekcie uzyskuje się niemalą naukową przewagą nad tymi konkurentami w subpolu, którzy podobnych studiów nie odbyli. Potwierdzeniem tego jest powiązanie zmiennych dodatkowego wykształcenia oraz nagród naukowych: 84,6% osób, które otrzymały więcej niż jedną nagrodę, legitymowało się dodatkowym wykształceniem.

Można wnioskować, że ukończenie jeszcze jednego kierunku studiów umożliwia jednostce wejście do innej dyscypliny naukowej, np. filozofii akademickiej. Funkcjonowanie na przecięciu dwóch dyscyplin daje rzadką możliwość konwertowania kapitałów – nie tylko wykorzystywania ich jako strategii działania w akademii jako takiej (np. zaproponowanie prawnikom nowatorskich rozwiązań, które mogą być doceniane i częściej nagradzane przez naukowe gremia). Ma także czysto praktyczne zalety – umożliwia składanie wniosków o nagrody,

stypendia i granty, a także publikowanie w dwóch dyscyplinach. Ponadto nierzadko we wnioskach o nagrody naukowe (np. FNP) przedstawia się sylwetkę kandydata, a ukończenie dodatkowych studiów może być w takim wypadku znaczącym atutem.

Biegun przeciwny – zlokalizowany w górnej części diagramu, charakteryzuje obecność filozofów wydających skrypty i podręczniki. Publikacje powyższych interpretować należy nie tylko jako proces budowania rozpoznawalności, ale także wpływu na funkcjonowanie całego subpoła. Ich rola w tworzeniu dyscypliny jest nie do przecenienia, gdyż to oni właśnie uspoźniają i reprodukują wiedzę, współtworzą kanon, przydający im zwrotnie prestiżu i władzy akademickiej (np. wybierają teorie, które stają się w procesie nauczania kluczowe dla danej dyscypliny).

Drugą cechą akademików ulokowanych na tym biegunie osi jest zajmowanie pozycji władzy w uniwersytecie, które interpretować można jako wpływ na reprodukcję korpusu osobowego świata naukowego. Polega on na braniu udziału w procesie tworzenia instytucjonalnych barier w dostępie do danej dyscypliny (np. określaniu warunków przyjęcia na studia doktoranckie, sposobu zdawania egzaminów, wpływaniu na zatrudnianie pracowników), a tym samym również i oddziaływaniu na procesy autonomizacji subpoła (oddzielenie filozofów prawa od prawników dogmatyków, np. cywilistów) [por. Bourdieu 2004b: 32]. Co więcej, wśród osób zlokalizowanych w tej części przestrzeni odnaleźć możemy wyłącznie akademików z prawniczym wykształceniem, a więc szkolonych w wąskich, klasycznych, czy też dogmatycznych ramach nauk prawnych, mogących czerpać w znacznie mniejszym stopniu z filozofii i w bardzo nikłym z nauk humanistycznych i społecznych *in globo*, co zdecydowanie ogranicza ich możliwości w zestawieniu z akademikami znajdującymi się w przeciwległej części badanej przestrzeni.

Ponadto to, co na opisywanej osi różnicuje jednostki, to odmienna kompozycja kapitału wydawniczego. Podczas gdy jednostki zlokalizowane w dolnej części wykresu publikują swoje prace w naukowych wydawnictwach o światowej rozpoznawalności, takich jak Springer, akademicy piszący podręczniki publikują je raczej w wydawnictwach o mniejszym zasięgu i o znacznie bardziej profesjonalizowanym, bo prawniczym, profilu – przede wszystkim w Lexis Nexis i C.H. Beck. Nierzadko też decydują się na wydanie swoich prac w prywatnych, często mniej prestiżowych oficynach, w niektórych przypadkach nawet w takich, które nie mają naukowego profilu.

Inną interesującą kwestią jest fakt, że żadna z kategorii zmiennej granty naukowe nie przekroczyła poziomu średniej, sytuując się na poziomie 2,9%

(podobnie było na osi pierwszej) – co oznacza, że zdobycie kierownictwa w grancie naukowym nie dzieli subpola filozofii prawa, *ergo* nie daje znaczącej przewagi w uzyskaniu żadnej z głównych pozycji w polu.

Można więc konkludować, że oś druga odróżnia posiadane zasoby (ich formy) oraz same praktyki, ścieżki kariery. Z jednej strony mamy do czynienia z jednostkami ściśle koncentrującymi się na drodze naukowej, z drugiej budującymi rozpoznawalność w polu naukowym poprzez tworzenie podręczników i sprawowanie władzy administracyjnej, co koresponduje z brakiem czysto naukowych oznak prestiżu. Innymi słowy, można rzec, że jest to oś oddzielająca produkcję czysto naukową od reprodukcji (i władzy) akademickiej.

HIERARCHIA NAUKOWA – HIERARCHIA UNIWERSYTECKA

Jak pokazano, nierówności w subpolu filozofii prawa mają wielowymiarowy charakter: nie tylko odnoszą się do różnic w zakresie posiadania całościowego kapitału, ale także jego rodzaju. Nie wyczerpuje to jednak złożoności rekonstruowanej przestrzeni. Konieczne jest sprawdzenie, jaka jest relacja między przedstawioną kompleksową strukturą subpola a innymi zmiennymi, takimi jak wiek naukowy, płeć i afiliacja uniwersytecka.

Przetestujemy to założenie, stosując tzw. geometryczne modelowanie [Lebaron 2018: 3]. W odróżnieniu od innych podobnych technik (np. regresji logistycznej) geometryczna analiza danych pozwala na pogłębioną eksplorację i unaocznienie relacji nie tylko w przestrzeni kategorii (zwanej „chmurą kategorii”, zaprezentowanej wcześniej), ale także przestrzeni jednostek („chmura jednostek”), finalnie zaś relacji między obiema chmurami. Służy temu „analiza danych ustrukturyzowanych” (*analyse des données structurées*), skoncentrowana na zmiennych pasywnych, czyli tych, które nie biorą udziału w konstrukcji przestrzeni [Le Roux, 2014: rozdz. 19]. Zazwyczaj w badaniach praktyk kulturowych są to zmienne społeczno-demograficzne, za pomocą których wyjaśnia się określone style życia, praktyki konsumpcji, poglądy itp. (analizowane jako zmienne aktywne) [Lebaron, Le Roux 2015: rozdz. 5–9]. Dlatego te pierwsze określa się jako „czynniki strukturujące” [Le Roux 2014: 303]⁸.

⁸ W badaniach pól społecznych przyjmuje się zwykle strategię odwrotną – struktura pozycji (struktura dystrybucji kapitału) jest rekonstruowana przy użyciu zmiennych aktywnych, z kolei struktura „aktów zajmowania pozycji” [*prise de position*] stanowi zespół zmiennych pasywnych [por. Lebaron 2000].

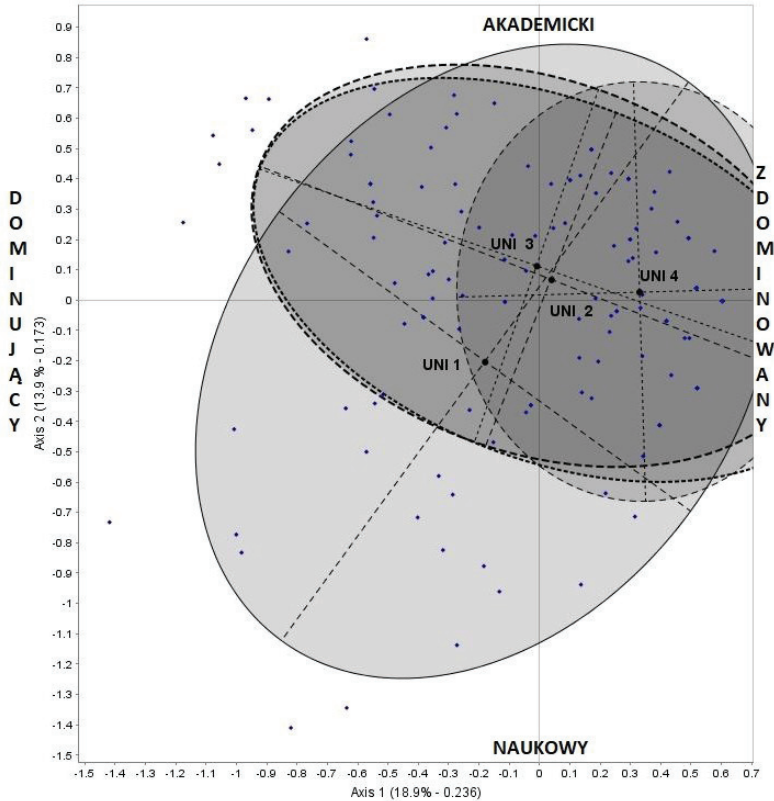
W pierwszej kolejności sprawdziliśmy znaczenie czynników wieku naukowego oraz płci. Ich moc wyjaśniająca okazała się jednak bądź niewielka, bądź żadna. Zmienna wieku naukowego pokrywała się ściśle i jedynie z wymiarem pierwszym, potwierdzając oczywisty i opisany wcześniej fakt przekładania się podziału dominujący/zdominowani na podział „starzy”/„młodzi”. Także zmienna płci, wbrew temu, co można by oczekiwać, nie wyjaśniała żadnego ze zidentyfikowanych podziałów w subpolu. Pomimo relatywnie niskiego odsetka kobiet w badanej grupie (29%) okazały się one stosunkowo równo rozmieszczone w badanej przestrzeni. Co prawda, punkt środkowy kategorii mężczyzn mieścił się po stronie dominującej przestrzeni subpola, punkt środkowy kobiet po stronie zdominowanej, jednak odległość między nimi, mierzona kalibrowanym odchyleniem standardowym, wyniosła jedynie $d = 0,293$. Jest to poniżej granicy $d = 0,4$, od której, wedle Le Roux [Roux, Bienaise, Durand 2019: 22], można mówić o odchyleniu *znaczym*, czyli takiej sytuacji, w której dany wymiar powiązany jest z daną zmienną pasywną ($d > 0,8$ oceniane jest jako odchylenie *duże*).

Znacznie bardziej interesująca, jako czynnik wyjaśniający, okazała się afiliacja uniwersytecka, czyli przynależność badanych jednostek do określonych wydziałów prawa, pokategoryzowanych wedle wcześniej przedstawionego rankingu „Perspektyw”. Zmienną pokazano na chmurze jednostek (rysunek 3).

Już sama wizualna inspekcja rozmieszczenia punktów środkowych kategorii uniwersytetów unaocznia zależność, przynajmniej z osią pierwszą (hierarchia przebiega wzdłuż tej osi od kategorii najbardziej (1) do najmniej prestiżowej (4)). Warto jednak rzecz pogłębić, dlatego wszystkie kategorie przedstawiono z towarzyszącymi im elipsami⁹. Analiza wariancji pokazuje, że wewnątrzgrupowa wariancja jest znacznie większa niż wariancja między grupami (między ich punktami środkowymi), co oznacza, że większa część całościowej wariancji nie jest wyjaśniona przez różnice między uniwersytetami. Inaczej mówiąc, główne różnice między jednostkami, ich położenie w subpolu tylko w ograniczonym stopniu odnoszą się do ich afiliacji (na obydwu osiach $\eta^2 = 9,6$). Wykres potwierdza ten ogólny wniosek – elipsy w dużej mierze zachodzą na siebie. Taka sytuacja nie jest rzadka w badaniach pól społecznych, dlatego konieczne jest głębsze przeanalizowanie problemu.

⁹ Punkt środkowy danej kategorii stanowi lokalne centrum jej grawitacji, dla wszystkich jednostek, które do niej należą, z kolei elipsa koncentracji sumuje +/-2 odchylenia standardowego [Hjellbrekke 2018: 15].

RYSUNEK 3. Kategorie prestiżu uniwersytetów wraz elipsami koncentracji (chmura jednostek)



Źródło: opracowanie własne.

Zwróćmy zatem uwagę na to, jak odmienne są kształty elips. Wyróżnia się tu kategoria tych badaczy, którzy pracują na uczelniach najmniej prestiżowych (kategoria 4). Jest to grupa najbardziej homogeniczna (elipsa przypomina niewielki okrąg), co oznacza, że jeżeli istnieje podział, to minimalny, rozciągający się tak jak główna półoś tej elipsy, wokół głównej osi drugiej, wyznaczającej podział na biegun naukowy i biegun akademicki. W przeciwieństwie do niej elipsy kategorii uczelni o prestiżu wysokim i średnim (2 i 3), które są do siebie dość podobne (ich elipsy silnie na siebie zachodzą), rozciągają się wokół osi pierwszej. Sugeruje to, że mamy tu do czynienia z grupami heterogenicznymi, podzielonymi wewnątrz na dominujących i zdominowanych, „młodych” i „starych”. Ponadto fakt, iż ich główne półosie zwracają się raczej ku biegunowi

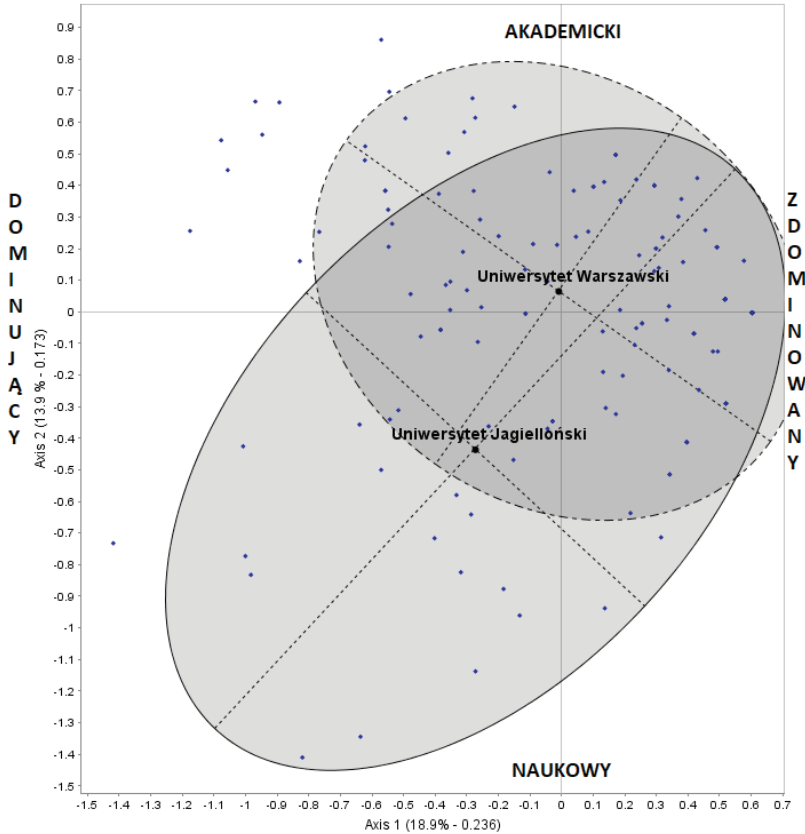
akademickiemu, wskazuje, że ta największa w subpolu grupa (złożona z dwóch środkowych kategorii, średnio i wysoko prestiżowej) reprodukuje się poprzez ścieżkę akademicką, a więc najbardziej – rzecz by można – „bezpieczną” (pisanie podręczników, reprodukowanie zastanego korpusu teoretycznego dyscypliny, uzyskiwanie władzy administracyjnej).

Na tym tle odznacza się kategoria pracowników najbardziej prestiżowych wydziałów (kategoria 1). Patrząc na rozmieszczenie punktów środkowych poszczególnych kategorii, zauważymy różnice między kategorią prestiżową a obiema kategoriami ulokowanymi w środku hierarchii (wysoką – 2 i średnią – 3). Między kategorią uczelni bardzo prestiżowych a wysoko prestiżowych kalibrowane odchylenie standardowe wynosi $d = 0,386$ na osi pierwszej i $d = 0,759$ na osi drugiej. O ile więc nie ma istotnych różnic między najbardziej prestiżowymi uczelniami a wysoko prestiżowymi na osi pierwszej (dominujący/zdominowani – „młodzi”/„starzy”), to taka różnica ujawnia się na osi drugiej – filozofowie prawa z tych pierwszych uczelni dysponują znacznie cenniejszym „czystym” kapitałem naukowym i dzięki niemu wyróżniają się na tle innych. Dominują przy tym nad dwiema ostatnimi kategoriami (pracowników uczelni najmniej prestiżowych i średnio prestiżowych), zarówno na osi pierwszej, jak i drugiej, w ramach ogólnego zasobu kapitałów, jak i w kapitale czysto naukowym. Kategoria najmniej prestiżowa (4) oddalona jest na osi pierwszej znacznie, zarówno od uczelni kategorii najbardziej prestiżowych ($d = 1,04$), jak i nawet, zauważalnie, od kategorii uczelni średnio prestiżowych ($d = 0,59$). Koncentruje więc uczelnie najbardziej zdominowane, co przekłada się na zdominowanie ich pracowników w całym subpolu.

Oceniając wizualnie wykres, jednocześnie należy zauważyć, że elipsa wydziałów najbardziej prestiżowych jest przestrzennie największa, pokrywająca niemalże wszystkie inne. Półoś kieruje się ku biegunowi naukowemu, co pokazuje, że grupa ta jest wewnątrznie podzielona na tych, którzy akumulują efektywnie kapitał czysto naukowy, i tych, którzy okupują przeciwny, zdominowany obszar.

Rozmiar kategorii najbardziej prestiżowych uczelni skłonił nas do bliższego przyjrzenia się jej wewnętrznej strukturze. Okazało się, że struktura ta jest wewnątrznie złożona, a szczególnie wyróżniają się w niej filozofowie prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim. Na rysunku 4 zestawiliśmy więc elipsę UJ z elipsą najbliższej położonego w przestrzeni społecznej i bezpośrednio konkurującego z nim Uniwersytetu Warszawskiego.

RYSUNEK 4. Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet Jagielloński wraz elipsami koncentracji (chmura jednostek)



Źródło: opracowanie własne.

Widać wyraźnie, że elipsa filozofów prawa z Uniwersytetu Warszawskiego skoncentrowana jest bliżej barycentrum, środka obu głównych osi, niż ta pokazująca Uniwersytet Jagielloński. Kategoria filozofów UW jest też wewnętrznie bardziej spójna. Co więcej, elipsa rozciąga się od zdominowanych do dominujących na pierwszym wymiarze, ale odchyła się ku biegunowi akademickiemu. Kategoria UW przypomina więc dwie, opisane wcześniej kategorie środkowe – uczelnie średnio i wysoko prestiżowych – reprodukcujących się w bezpiecznym obszarze akademickim.

Elipsa filozofów prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego wygląda inaczej – środek elipsy jest przesunięty na obu wymiarach, na osi pierwszej ku biegunowi dominującemu, zaś na drugiej, jeszcze wyraźniej – ku biegunowi naukowemu. Jednocześnie jest znacznie bardziej spolaryzowana (charakteryzuje się dużym rozproszeniem jednostek). W zdominowanej części tej elipsy (prawa część wykresu) skoncentrowani są ci, którzy zajmują się socjologizującą filozofią prawa i nie partycypują tak często w nagrodach i innych kapitałach czysto naukowych. Po stronie dominującej elipsy – intelektualnej (lewa, dolna część diagramu) znajdziemy zaś tych, którzy akumulują największą liczbę nagród w całym subpolu oraz skorelowaną z tym zmienną (o czym już wspomnieliśmy) dodatkowego wykształcenia. Wśród filozofów prawa na UJ znajduje się najwięcej osób z dodatkowym wykształceniem, a także niemal wszystkie, które podjęły się pisania drugiej rozprawy doktorskiej. W zasadzie można powiedzieć, że tylko na UJ istnieje praktyka uzyskiwania drugiego doktoratu (odnotowaliśmy jeden przypadek, gdy czyniła to osoba zatrudniona w uczelni o niskim prestiżu, ale wywodząca się z UJ).

I to właśnie ci pracownicy UJ, nagradzani i posiadający dodatkowe wykształcenie, „przyciągają” całą kategorię w kierunku dominującego bieguna naukowego, wyróżniając Uniwersytet Jagielloński na tle całości subpolu.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzona analiza pokazała, że struktura praktyk w akademickim polu prawnym, a ściślej w jego najbardziej autonomicznej części, najbliższej standardom naukowym (a nie zawodowym – prawniczym), czyli w subpolu filozofii prawa, daleka jest od równości. Przestrzeń ta podzielona jest wedle dwóch głównych osi. Pierwszy wymiar oddziela tych, którzy posiadają duży zakres zróżnicowanego kapitału, od tych, którzy są go pozbawieni. Drugi tych, którzy są w posiadaniu czystego kapitału naukowego od tych, którzy partycypują raczej we władzy akademickiej. O ile podział pierwszy jest zauważany już na poziomie obserwacji potocznej (choć ujmowany jedynie zdroworozsądkowo, w kategoriach nieprecyzyjnych i rozmytych, np. „młodzi” vs „starzy”), o tyle podział drugi pozostaje w znacznej mierze ukryty. Jest on jednak, jak pokazaliśmy, niezwykle ważny.

Zaletą powyższej analizy jest więc uchwycenie wielowymiarowości nierówności naukowej. Tak jak w przypadku badań klas społecznych nie można poprzestać jedynie na ujęciu struktury pionowej, ale należy pokazać także podziały frakcji klasowych (na linii kapitał ekonomiczny – biznesmeni vs kapitał

kulturowy – intelektualści), tak w polach produkcji naukowej bądź kulturowej konieczne jest także unaocznienie wymiaru drugiego; w naszym przypadku odnoszącego się do konfliktu między ścieżką akademicką, związaną z bezpośrednią władzą nad reprodukcją (i pozwalającą na bezpieczne trwanie na swojej pozycji), a ścieżką naukową, bardziej ryzykowną, zorientowaną na poszukiwanie tego, co nowe, bardziej twórcze, a także związaną w większym stopniu z filozofią (polem filozoficznym) niż z akademickim polem prawnym.

Co ważne, dopiero uwzględnienie obu wymiarów pozwala na pokazanie realnego związku między afiliacją uniwersytecką a indywidualną pozycją w polu. Związek taki istnieje, co więcej, istnieje także hierarchia poszczególnych instytutów czy zakładów filozofii i/lub teorii prawa, jednak ma ona, jak całość subpola, charakter złożony. Obok podziału głównego, na dominujące i zdominowane (oraz średnie) placówki, ujawniliśmy także podział na ośrodki bardziej naukowe oraz bardziej akademickie. Zaskakujące może być to, że na tej płaszczyźnie wybija się filozofia prawa na UJ, monopolizująca właściwie zasoby czysto naukowe, szczególnie te o najwyższej wartości. Z racji tego, że na polskich uniwersytetach bardzo rzadko ma miejsce cyrkulacja pracowników, zostaje się raczej na uczelni, w której uzyskało się doktorat (bądź przechodzi do uczelni niższej rangi), to opisana wielowymiarowa struktura ma skłonność do reprodukcji. Jest to możliwe także dzięki pewnej istotnej właściwości każdego pola i subpola, a mianowicie stopnia jego autonomii. Nasza analiza pokazała, że subpole filozofii prawa odznacza się jej wysokim udziałem. Oto bowiem, jak sugerują wyniki cytowanego rankingu wydziałów prawa „Perspektyw”, WPiA UW posiada wyższy „wskaźnik potencjału naukowego” niż WPiA UJ (odpowiednio 10,05 i 7,31). Wyniki naszych badań dotyczących filozofii prawa dowiodły, że jest dokładnie odwrotnie. Subpole rządzi się po prostu swoimi regułami, które, jeżeli jego autonomia jest duża, mogą być nawet – jak w opisywanym przypadku – znacząco różne od pola, w którym jest ono położone, co niewątpliwie pomaga w reprodukcji jego wewnętrznej struktury władzy, zasobów (kapitałów), zakumulowanych w procesie międzypokoleniowej wymiany.

BIBLIOGRAFIA

- Abbott Andrew.** 2001. *Chaos of disciplines*. Chicago: University of Chicago Press.
- Atkinson Anthony Barnes.** 2017. *Nierówności: co da się zrobić?* Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Bennett Tony, Mike Savage, Elizabeth Bortolaia Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal, David Wright.** 2009. *Culture, class, distinction*. Abingdon, Oxon, New York: Routledge.

- Benzécri Jean-Paul.** 1992. *Correspondence analysis handbook*. New York: Dekker.
- Bourdieu Pierre.** 1986. "La force du droit Eléments pour une sociologie du champ juridique". *Actes de la recherche en sciences sociales* 64: 3–19.
- Bourdieu Pierre.** 1988. *Homo academicus*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Bourdieu Pierre.** 1989. *La noblesse d'État: grandes écoles et esprit de corps*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Bourdieu Pierre.** 1995. "La cause de la science". *Actes de la recherche en sciences sociales* 106–107: 3–10.
- Bourdieu Pierre.** 2001. *Reguly sztuki: geneza i struktura pola literackiego*. Kraków: Universitas.
- Bourdieu Pierre.** 2002. *Questions de sociologie*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Bourdieu Pierre.** 2004a. *Męska dominacja*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Bourdieu Pierre.** 2004b. *Science of science and reflexivity*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu Pierre.** 2005. *Dystynkcja: społeczna krytyka władzy sądenia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Bourdieu Pierre.** 2015. *Sociologie générale. Volume 1*. Paris: Seuil, Raisons d'agir.
- Bourdieu Pierre.** 2016. *Sociologie générale. Volume 2*. Paris: Seuil, Raisons d'agir.
- Domanski Henryk, Zbigniew Karpiński, Dariusz Przybysz, Justyna Straczuk.** 2015. *Wzory jedzenia a struktura społeczna*. Warszawa: SCHOLAR.
- Hjellbrekke Johs.** 2018. *Multiple correspondence analysis for the social sciences*. Abingdon, Oxon, New York: Routledge.
- Le Roux Brigitte, Henry Rouanet.** 2004. *Geometric data analysis. From correspondence analysis to structured data analysis*. Kluwer Academic Publishers: Dordrecht.
- Le Roux Brigitte, Henry Rouanet.** 2010. *Multiple correspondence analysis*. Los Angeles, Calif, London: SAGE.
- Le Roux Brigitte,** 2014. *Analyse géométrique des données multidimensionnelles*. Paris: Dunod.
- Le Roux Brigitte, Solène Bienaise, Jean-Luc Durand.** 2019. *Combinatorial inference in geometric data analysis*. 1 edition. Boca Raton: Chapman and Hall/CRC.
- Lebaron Frédéric.** 2000. *La croyance économique: les économistes entre science et politique*. Paris: Ed. du Seuil.
- Lebaron Frédéric.** 2018. "Pierre Bourdieu, geometric data analysis and the analysis of economic spaces and fields". *Forum for Social Economics* 47(3–4): 288–304.
- Lebaron Frédéric, Brigitte Le Roux.** 2015. *La méthodologie de Pierre Bourdieu en action – Espace culturel, espace social et analyse des données*. Paris: Dunod.
- Merton Robert King.** 1968. "The Matthew effect in science". *Science* 159 (styczeń 5): 56–63.
- Merton Robert King.** 1982. *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Piketty Thomas.** 2015. *Kapitał w XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Pinto Louis.** 2007. *La vocation et le métier de philosophe: pour une sociologie de la philosophie dans la France contemporaine*. Paris: Seuil.
- Sapiro Gisèle** (red.). 2014. *Sciences humaines en traduction: les livres français aux Etats-Unis, au Royaume Uni et en Argentina*. Paris: Institut Français.
- Stawecki Tomasz.** 2006. „Filozofia prawa a teoria prawa: spór nierozstrzygalny czy pozorny?”. *Studia Iuridica* 45: 211–232.
- Turner Stephen.** 2014. *American sociology – From pre-disciplinary to post-normal*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Weber Max.** 1995. *Szkice z socjologii religii*. Warszawa: Książka i Wiedza.

ZAŁĄCZNIK

TABELA 2. Wieloraka analiza korespondencji – wkład zmiennych aktywnych

| Rodzaj kapitału | Zmienna | Kategorie | Oś 1 | Oś 2 | N |
|---|-------------------------------|----------------------------------|-------------|-------------|-----|
| <i>Kapitał instytucjonalny</i> | Władza akademicka | tak | 8,5 | 4,6 | 50 |
| | | nie | 4,3 | 2,3 | 98 |
| | | suma | 12,8 | 6,9 | 148 |
| | Dodatkowe Wykształcenie | tak | 1,2 | 14,5 | 43 |
| | | nie | 0,5 | 5,9 | 105 |
| | | suma | 1,7 | 20,4 | 148 |
| | Autorstwo podręcznika | tak | 7,0 | 6,8 | 49 |
| | | nie | 3,5 | 3,4 | 99 |
| | | suma | 10,5 | 10,2 | 148 |
| <i>Kapitał naukowy – zobiektywizowany</i> | Nagrody naukowe | 0 | 5,0 | 0,9 | 101 |
| | | 1 | 9,4 | 0,8 | 34 |
| | | > 1 | 1,7 | 16,1 | 13 |
| | | suma | 16,1 | 17,8 | 148 |
| | Stypendia i staże zagraniczne | tak | 5,2 | 8,3 | 35 |
| | | nie | 1,6 | 2,6 | 113 |
| | | suma | 6,8 | 10,9 | 148 |
| | Grant NCN | tak | 2,4 | 2,3 | 30 |
| | | nie | 0,6 | 0,6 | 118 |
| suma | | 3,0 | 2,9 | 148 | |
| <i>Kapitał naukowy – uznanie</i> | Cytowania | < 9 | 7,3 | 0,5 | 48 |
| | | > 9 < 57 | 1,1 | 0,0 | 50 |
| | | > 57 | 13,6 | 0,3 | 50 |
| | | suma | 22 | 0,8 | 148 |
| | Artykuły | 0 | 4,4 | 0,0 | 93 |
| | | 1 | 2,3 | 1,1 | 25 |
| | | > = 2 | 5,3 | 1,6 | 30 |
| | | suma | 12 | 2,7 | 148 |
| | <i>Strategie wydawnicze</i> | Wydawnictwa akademickie globalne | tak | 4,1 | 7,8 |
| nie | | | 0,3 | 0,5 | 139 |
| suma | | | 4,4 | 8,3 | 148 |
| Wolters Kluwer | | tak | 5,7 | 2,1 | 26 |
| | | nie | 1,2 | 0,4 | 122 |
| | | suma | 6,9 | 2,5 | 148 |
| Lexis&Beck | | tak | 3,0 | 9,3 | 24 |
| | | nie | 0,6 | 1,8 | 124 |
| | | suma | 3,6 | 11,2 | 148 |
| Wydawnictwa prywatne marginalne | | tak | 0,1 | 4,3 | 32 |
| | | nie | 0,0 | 1,2 | 116 |
| | | suma | 0,1 | 5,5 | 148 |

Legenda: zmienne o wkładzie powyżej średniej ($100/12 = 8,33$) zostały **pogrubione**, kategorie o wkładzie powyżej średniej ($100/27 = 3,7$) zostały *pochylone*.

Źródło: opracowanie własne.

Tomasz Warczok
Hanna Dębska

**INEQUALITIES IN SCIENCE AND THEIR SOCIAL CONDITIONS:
THE POLISH (SUB)FIELD OF LEGAL PHILOSOPHY**

Abstract

Contrary to common sense visions, the production of cultural content, including scientific knowledge (theory, methods, paradigms, etc.) is embedded in specific social structures. Scientific practices do not take place freely between egalitarian agents but, like other social phenomena, are subject to the mechanisms of monopolization as well as social and symbolic hierarchization. This does not mean, however, that the hierarchies of the scientific world are a simple reflection of general social inequalities (social class system). In fact, the scientific world is a relatively separate universe with its own divisions and specific resources for the social game.

The aim of the article is to reveal and explain these specific inequalities on the example of the internal functioning of the Polish (sub)field of legal philosophy. This (sub)field, set at the intersection of the impact lines of several disciplines (law, philosophy, sociology) and external forces (the legal professional market), gives an insight into the wider processes in which science is involved and, consequently, how it is produced.

The study, based on detailed prosopographical data, includes all scholars employed in departments of philosophical and theory of law at all Polish universities ($n = 148$). The research method is a geometric data analysis. In addition to indicating the hidden structural social and symbolic inequalities between individuals, the analysis also reveals the non-obvious hierarchy of universities and its meaning in the studied universe.

Keywords: inequalities, philosophy of law, university, field, geometric data analysis